

Stanisław Piocha
Kamila Radlińska

Uwagi na temat kryzysu gospodarczego i sektora bankowego w Polsce

Notes on the economic crises of the banking sector in Poland

Obecny kryzys gospodarki globalnej uwidoczniał niedoskonałości funkcjonowania rynków globalnych. Znaczny poziom integracji ekonomicznej, silne międzynarodowe współzależności spowodowały przeniesienie zaburzeń z jednego rynku w jednym kraju na pozostałe rynki świata, przyczyniając się do zaburzeń funkcjonowania wszystkich gospodarek narodowych. Problemem ważnym i niezbędnym dla dobrego funkcjonowania gospodarki światowej jest określenie procesów wczesnego przewidywania sytuacji kryzysowych gospodarki globalnej. Autorzy przedstawiają wstępne badanie empiryczne w zakresie analizy stanu gospodarki i stanu sektora bankowego oparte na ostatnich doświadczeniach polskiej gospodarki.

1. Wprowadzenie

Referat prezentuje analizę przebiegu kryzysu gospodarczego oraz zmian zachodzących w systemie bankowym w Polsce w latach 1998- 2008, jest próbą określenia zachowania się systemu bankowego w warunkach kryzysu gospodarczego. Celem referatu, zatem jest ocena i analiza rozwoju sektora bankowego w świetle przebiegu kryzysów gospodarczych. Za podjęciem proponowanych badań przemawia fakt, że dotychczas problem struktury sektora bankowego i aktywności gospodarczej podejmowane były oddzielnie¹.

Badanie empiryczne dotyczyło działalności polskiego sektora bankowego oraz aktywności gospodarczej Polski. Badaniu poddano miary koncentracji działalności sektora bankowego oparte na krzywej koncentracji WK(5), WK(10), WK(15), charakteryzując w ten sposób strukturę sektora bankowego. Natomiast określając stan aktywności polskiej gospodarki posłużono się dynamiką wzrostu PKB i stopą bezrobocia. Do analizy wybrano lata 1998- 2008, co podyktowane zostało charakterem badania oraz dostępnością wiarygodnych danych statystycznych. Referat jest jedynie

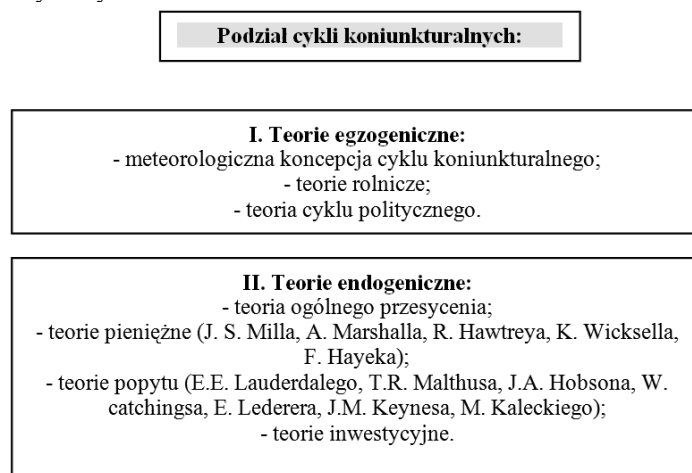
¹ M.in. Jackowicz K., Kowalewski O., Koncentracja działalności sektora bankowego w Polsce w latach 1994-2000, [w:] <http://nbp.pl>; Wierzba R., Proces konsolidacji sektora bankowego w strefie euro, [w:] Strategia Lizbońska a zarządzanie wartością, pod red. L. Pawłowicza, Wydawnictwa Fachowe CeDeWu.pl, Warszawa 2006, s. 201- 213; Gospodarka polska po 20 latach transformacji: osiągnięcia, problemy i wyzwania, pod red. S. Pangsy- Kania, G. Szczurowskiego, Instytut Wiedzy i Innowacji, Warszawa 2009; M. K. Stawicka, Sytuacja gospodarcza Polski i Republiki Czeskiej- analiza porównawcza, [w:] Globalizacja a konkurencyjność w gospodarce światowej pod red. M. Nogi, M. K. Stawickiej, Wydawnictwa Fachowe Cedetu.pl, Warszawa 2008, s. 243- 252. W literaturze pojawiły się także nieliczne opracowania dotyczące analizy zależności koncentracji działalności sektora bankowego i aktywności gospodarczej kraju m.in. T. Beck, A. Demigrucc-Kunt, R. Levin, Bank Concentration and Crises, Policy Research Working Paper 3041, Washington, 2003.

wprowadzeniem do powyższego zagadnienia. Przedstawione dane i obliczenia stanowią podstawę do dalszych rozważań w tym zakresie.

1. System finansowy, a cykle koniunktury

Cykliczny rozwój gospodarki jest stanem naturalnym, a zatem naturalnym stanem gospodarki jest także pojawiająca się względnie regularnie faza kryzysu. Faza kryzysu, w ujęciu klasycznym charakteryzuje się nadprodukcją, czyli przewagą podaży w porównaniu z efektywnym popytem². Zapasy niesprzedanych produktów tj. nadmierna podaż, zgodnie z prawem popytu i podaży powoduje spadek cen. Natomiast niższe ceny skutkują obniżeniem zysków przedsiębiorstw. Poziom produkcji dostosowuje się do bieżącego poziomu popytu, wpływając na spadek zatrudnienia i tym samym wzrost bezrobocia. Pojawiające się bezrobocie wpływa na spadek dochodów i konsumpcji. Taki stan gospodarki można zaobserwować w gospodarkach wszystkich krajów, we względnie regularnych odstępach czasowych³.

Zjawisko cykliczności, przebieg i rodzaje wahań omówione zostały szczegółowo w makroekonomii opisowej. Interesujące pod względem praktycznym i teoretycznym są przyczyny występowania wahań koniunktury. Źródła cykliczności rozwoju gospodarek są różnorodne i trudne jednoznacznie do określenia. Literatura wyróżnia dwa typy przyczyn cykli koniunktury tj. czynniki egzo i endogeniczne. Przegląd podstawowych typów koncepcji cyklu koniunkturalnego został zaprezentowany na rysunku 1.

Rysunek 1. Uwarunkowania cykli koniunktury

Źródło: opracowanie własne na podstawie E. Kwella, Teoria makroekonomii. Zarys wykładu. Wydanie drugie poprawione i uzupełnione, Wydawnictwo Uniwersytetu gdańskiego, Gdańsk 1996.

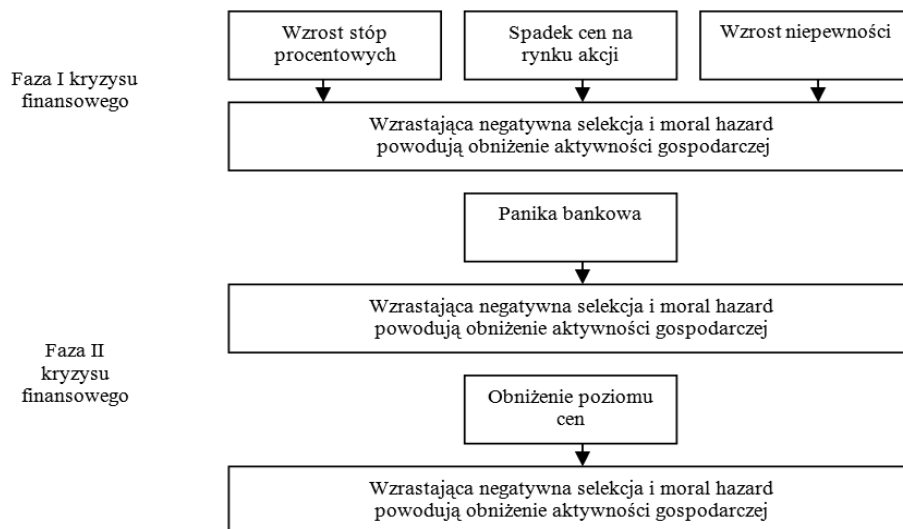
² R. Milewski, Elementarne zagadnienia ekonomii, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2003, s. 373.

³ Por. D. Begg, S. Fischer, R. Dornbusch, Ekonomia 2, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 1994, s. 218, 347- 350; M. Nasilowski, System rynkowy. Podstawy mikro i makroekonomii, Wydawnictwo Key Text, Warszawa 1995, s. 223- 226.

Zaprezentowany powyżej sposób klasyfikacji cykli koniunktury jest jednym z możliwych. W sposób szeroki, w ujęciu klasycznym prezentuje większość możliwych motywów występowania cykli koniunktury, jednak bezpośredniego podłoża obecnego kryzysu koniunkturalnego, należy szukać wśród innych niż wymienione uwarunkowań.

Obecny kryzys gospodarczy rozpoczął się od perturbacji na rynku kredytów hipotecznych w Stanach Zjednoczonych w 2007 roku, które były wynikiem liberalnej polityki dotyczącej zabezpieczeń banków przed nadmiernym ryzykiem, brakiem dyscypliny udzielania kredytów oraz stosowaniem polityki obniżki stóp procentowych poniżej poziomu inflacji. Kryzys na rynku finansowym przeniósł się do sfery realnej systemu gospodarczego Stanów Zjednoczonych, powodując obniżkę produkcji i przychodów w pozostałych działach gospodarki. Kryzys bankowy 2007 roku miał charakter globalnych, ponieważ w konsekwencji powiązań rynków finansowych na świecie, załamanie rynku finansowego w Stanach Zjednoczonych doprowadziło do kryzysów na rynkach finansowych w pozostałych krajach. Dodatkowo, obniżenie produkcji Stanów Zjednoczonych wpłynęło na obniżenie aktywności gospodarczej świata, m.in. trwający kryzys gospodarczy wpłynął negatywnie na wielkość wymiany handlowej. Na koniec 2009r.⁴ export towarów z USA spadł o 20,9%, a import towarów aż o 28,0%.

Kryzys gospodarczy 2007 roku nazwać można kryzysem finansowym. Kryzys finansowy to sytuacja, w której pojawiają się poważne zakłócenia na rynku finansowym. Objawiają się one znacznym spadkiem cen aktywów oraz upadłością wielu instytucji finansowych i niefinansowych⁵. Syntetyczny opis przebiegu kryzysu finansowego został zaprezentowany na rysunku 2.

Rysunek 2. Przebieg kryzysu finansowego

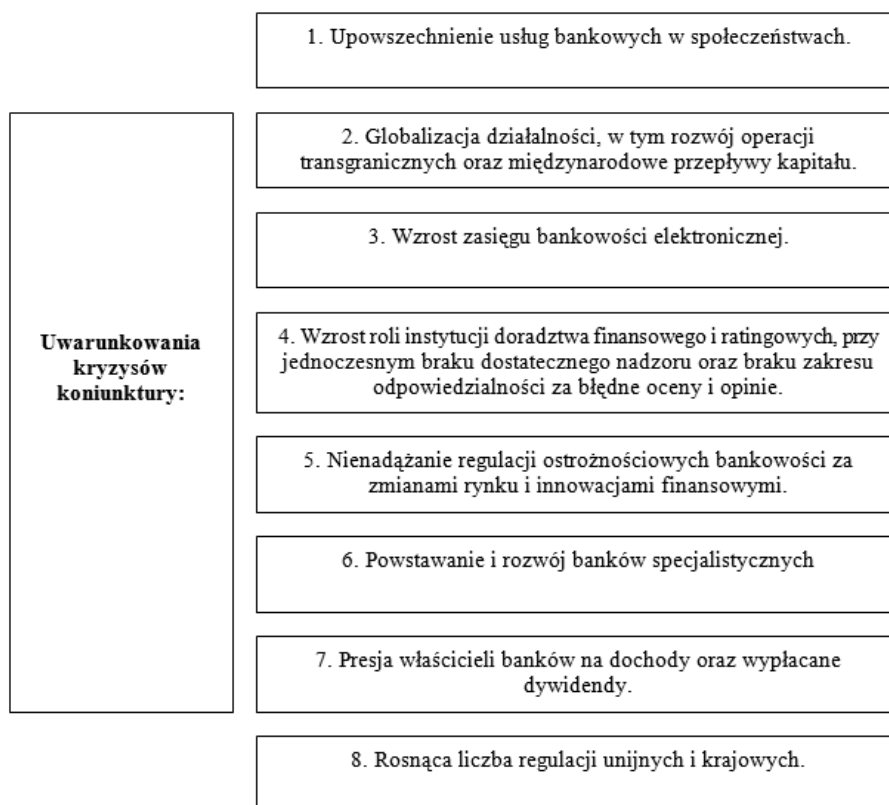
Źródło: F. S. Mishkin, Anatomy of financial crisis, NBER Working Paper, 1991, December, No. 3934, s.11.

⁴ Handel zagraniczny USA w 2009 roku, [@:] <http://washington.trade.gov.pl> (z dn. 30.04.2010r.)

⁵ F. S. Mishkin, The economics of Money, banking and financial markets, HarperCollins, London 1995, s. 223.

W zaprezentowanym modelu kryzys finansowy został podzielony na dwie fazy fazę I- typowy kryzys finansowy oraz fazę II- fazę deflacji zadłużenia. Wynikiem końcowym obu podejść jest obniżenie aktywności gospodarczej i poziomu cen, natomiast tryb dojścia w obu podejściach jest odmienny.

Analiza przebiegu obecnego kryzysu gospodarczego pozwoliła na wyodrębnienie szczegółowo nowych sił sprawczych kryzysów koniunktury. Uwarunkowania kryzysów w świetle ostatnich doświadczeń zostały ujęte na rysunku 3.

Rysunek 3. Uwarunkowania obecnego kryzysu koniunktury

Źródło: opracowanie własne na podstawie Międzynarodowe bankructwa i afery bankowe, pod red. P. Masiukiewicza, Oficyna Wydawnicza SGH, Warszawa 2009.

Spostrzeżenia dotyczące nowych uwarunkowań powstawania kryzysów koniunktury, uwidocznione na rysunku 3 pozwoliły na dokonanie spostrzeżenia, że współczesne przyczyny występowania wahań koniunkturalnych leżą w rynkach finansowych i są adekwatne do współczesnych problemów.

Współczesne gospodarki działają w dynamicznie zmieniającym się otoczeniu zarówno wewnętrznym i zewnętrznym, a zatem źródłem pobudzania bądź osłabiania aktywności gospodarki może być zarówno czynnik wewnętrzny kraju, jak i czynnik

zewnątrzny. W gospodarkach zauważyć można, postępujący proces rozprzestrzeniania się zjawisk wewnątrz gospodarki, pomiędzy poszczególnymi rynkami, jak i przenoszenia zjawisk z rynków międzynarodowych. Uwarunkowań i motywów należy szukać po stronie procesu globalizacji rynków, zarówno rynku towarowego, jak i finansowego, liberalizacji, deregulacji, integracji rynków i krajów, informatyzacji itd. Współcześnie ocena aktywności gospodarczej większości krajów nie jest możliwa, bez oceny aktywności gospodarki światowej. Integracja rynków w obrębie pojedynczych gospodarek i w skali świata jest silna. Przykładem rozprzestrzeniania się zjawisk w otoczeniu międzynarodowym może być obecnie trwający kryzys. W którym problemy amerykańskiego rynku kredytów hipotecznych przeniosły się na międzynarodowy rynek finansowy, w tym także na europejski rynek finansowy, przyczyniając się do jego zaburzeń. Polski rynek finansowy także odczuł jego efekty.

Zaburzenia polskiego rynku finansowego dotyczyły wszystkich jego uczestników: kredytodawców, kredytobiorców oraz regulatorów rynku. Ograniczyły działalność kredytową banków w sferze produkcji i podaży oraz w sferze konsumpcji gospodarstw domowych. Gospodarstwa domowe w wyniku ograniczenia dostępu do kredytu ograniczyły zakupy dóbr trwałego użytku. Oszczędności gospodarstw domowych zaczęły spadać. W pierwszych dwóch kwartałach 2007r. wartość oszczędności gospodarstw domowych rosła średnio o +8,0%, na koniec 2007r. dynamika oszczędności wynosiła już tylko +0,3%, natomiast w pierwszym kwartale 2008r. wskaźnik wzrostu oszczędności wyniósł już – 1,4%⁶. Na koniec pierwszego kwartału 2009r. wskaźnik wzrostu osiągnął ponownie wartość dodatnią +2,7%. Analiza zmian w wysokości oszczędności gospodarstw domowych sugeruje, że skala obecnego kryzysu gospodarczego w polskiej gospodarce jest umiarkowana. Reformy roku 1989, w tym także reforma systemu finansowego były słuszne i były wprowadzane w sposób poprawny.

Dane makroekonomiczne⁷ wskazują, że polska gospodarka sprawnie obroniła się przed rozprzestrzenieniem globalnego kryzysu gospodarczego. Na czym polega przewaga polskiej gospodarki, dlaczego kraje rozwinięte gospodarczo gorzej przechodzą obecny kryzys? Analiza problemu występowania zmian aktywności gospodarczej Polski wykazała, że odpowiedź może być związana m.in. z obraną strategią rozwoju systemu finansowego.

2. Rozwój polskiego sektora bankowego

System finansowy w Polsce w gospodarce centralnie planowanej był jedynie jej częścią. Emisja pieniędzy oraz działalność depozytowo- kredytowa skupiona była zasadniczo w Narodowym Banku Polskim. Tendencje przemian ustrojowo-gospodarczych lat 90.tych, wymagały wcześniejszego przeprowadzenia reformy systemu finansowego. W roku 1989 w centrum reformy sektora finansowego znalazł się sektor

⁶ Struktura oszczędności gospodarstw domowych- grudzień 2007, s. 1 [[:]] www.analizy.pl (z dn. 18.02.2008); Struktura oszczędności gospodarstw domowych- marzec 2008, s. 1 [[:]]www.analizy.pl (z dn.26.06.2008).

⁷ M.in. wskaźniki aktywności ekonomicznej ludności, przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto, przeciętne miesięczne wydatki w gospodarstwach domowych, wskaźnik cen towarów i usług konsumpcyjnych, wskaźnik cen produktu krajowego brutto, popytu krajowego i nakładów inwestycyjnych, dochód narodowy. Szerzej [[:]]www.stat.gov.pl (z dn.30.06.20110).

bankowy, co doprowadziło do ukształtowania się w Polsce bankostruktury⁸. Sektor bankowy także w obecnej strukturze polskiego systemu finansowego zajmuje wiodące miejsce.

Sektor bankowy w Polsce przed rokiem 1989, podobnie jak cały system finansowy stanowił jedynie element gospodarki centralnie planowanej. Był sektorem niewielkim i rozproszonym, zarówno pod względem majątku, jak i kapitału⁹. Droga do utworzenia nowoczesnego, stabilnego sektora bankowego, szerzej rozumianego jako systemu finansowego, było przyjęcie przez rząd strategii przemian. Program reform zapoczątkowany w 1989r. rozpoczął proces pozytywnych przemian strukturalnych oraz technologicznych. Wprowadzenie nowych regulacji prawnych, m.in. Ustawy z dnia 31 stycznia 1989r. o Narodowym Banku Polskim¹⁰, Konstytucji RP z 1997r., art. 227, czy Ustawy z dnia 29 sierpnia 1997r. Prawo Bankowe¹¹ było skierowane na wsparcie obranej drogi transformacji. Dodatkowym działaniem wspierającym ze strony rządu był m.in. program restrukturyzacji finansowej przedsiębiorstw i banków, polityki prywatyzacji oraz pojawienie się nadzoru bankowego.

Okoliczności dochodzenia do obecnego stanu sektora bankowego przyczyniły się m.in. do wystąpienia dużego zaangażowania ze strony kapitału zagranicznego¹². Kapitał zagraniczny zaangażowany w sektor bankowy w Polsce był, w tamtym okresie, jedyną szansą na stworzenie sektora bankowego zbliżonego do sektora zgodnego ze standardami europejskimi. Nieuniknione stało się także, doprowadzenia do sytuacji koncentracji akcjonariatu banków.

Zgodnie z zaobserwowanymi tendencjami zachodzącymi w polskim sektorze bankowym na przestrzeni ostatnich piętnastu lat, zasadnicze znaczenie dla zapoczątkowanych przemian miały czynniki endogeniczne, a w miarę ich trwania istotne stały się także czynniki egzogeniczne. Obok restrukturyzacji finansowej, prywatyzacji banków oraz polityki nadzoru bankowego w polskim sektorze bankowym pojawiła się wewnętrzna tendencja banków do koncentracji działalności.

2.1. Koncentracja działalności polskiego sektora bankowego

Koncentracja działalności banków to odpowiedź sektora bankowego na stałą konieczność dostosowywania się do nowych warunków ekonomicznych tj. działania w warunkach globalizacji, zanikania granic narodowych, postępującego procesu deregulacji i liberalizacji, w szczególności jednak do stałej poprawy konkurencyjności. Koncentracja działalności, w literaturze z zakresu bankowości została opisana szeroko¹³,

⁸ Dylematy integracji rynku finansowego, pod red. L. Pawłowicza, Ośrodek Doradztwa i Doskonalenia Kadr Sp. z o.o., Gdańsk 2007, s. 11.

⁹ Suma bilansowa w ujęciu nominalnym na koniec 2008r. wynosiła 1 041 888 mln zł i była wyższa 3,6 krotnie niż suma bilansowa sektora bankowego w roku 1998, natomiast liczba banków w roku 2008 wynosiła 649 banki (w tym banki komercyjne 579) i stanowiła niewiele więcej niż połowę liczby banków z roku 1998.

¹⁰ Dz. U. Nr 4 poz. 22.

¹¹ Dz. U. Nr 140, poz. 939.

¹² Dylematy integracji rynku finansowego, pod red. L. Pawłowicza, Ośrodek Doradztwa i Doskonalenia Kadr Sp. z o.o., Gdańsk 2007, s. 13.

¹³ Analiza literatury z zakresu koncentracji działalności banków, umożliwia zdefiniowanie terminów związanych z łączeniem podmiotów gospodarczych. Integracja dwóch lub kilku podmiotów może zostać przeprowadzona na wiele sposobów. Do najważniejszych należą: konsolidacja, fuzja, połączenie oraz nabycie,

jednak u podstaw każdego z ujęć leży zjawisko poprawy konkurencyjności. Rezultatem każdej planowanej koncentracji działalności banków miało stać się dla konsolidujących się banków uzyskanie lepszej pozycji konkurencyjnej.

Polski sektor bankowy przed rokiem 1989 nie odczuwał konkurencji, walka konkurencyjna nie występowała. Dopiero pojawienie się nowych warunków działania w sektorze bankowym oraz stale nasilająca się presja konkurencji ze strony pośredników finansowych, oddziałów instytucji kredytowych oraz instytucji niefinansowych spowodowała pojawienie się silnej konkurencji i w konsekwencji doprowadziła do walki konkurencyjnej między bankami. Dla zapewnienia stabilności i bezpieczeństwa całego systemu bankowego, rząd w mniejszym lub większym stopniu regulował i reguluje zasady konkurencji w sektorze bankowym. Zatem, z jednej strony pojawienie się konkurentów w sektorze bankowym było siłą wspierającą proces koncentracji działalności, z drugiej regulacje rządowe w mniejszym lub większym stopniu proces ten hamowały. Obok poprawy konkurencyjności u podstaw decyzji o koncentracji działalności banków leżało kilka przesłanek i motywów. Najistotniejsze z nich to poprawa efektywności działania, kontrola kosztów działalności, dywersyfikacja produkcji, synergia operacyjna, stabilność. Wśród wszystkich bodźców koncentracji działalności odczuwanych przez wszystkich interesariuszy banków największą uwagę przypisać należy kwestii efektywności.

Konkurencyjność i w ślad za nią idąca sprawność działania sektora bankowego zatem, to zjawiska które pojawiły się w polskiej bankowości wraz z przemianami strukturalnymi, nadając strategii przemian wymiar ekonomiczny. Powiązanie zmian strukturalnych sektora bankowego, których wskaźnikami mogą być wskaźniki koncentracji działalności, wskaźniki oceny sytuacji finansowej sektora bankowego ze zmianami ogólnej aktywności gospodarczej kraju jest podejściem nowatorskim. Analiza zależności pomiędzy koncentracją działalności w sektorze bankowym, miernikami oceny sytuacji finansowej sektora bankowego, a aktywnością gospodarczą danej gospodarki stanowi wartość poznawczą samą w sobie, dodatkowo stwarza podstawy do dalszego badania. Dotąd w literaturze pomiar i analiza koncentracji działalności i efektywności oraz dynamika wzrostu gospodarczego były rozpatrywane oddzielnie¹⁴.

3. Badanie zależności pomiędzy strukturą sektora bankowego, a cyklem koniunktury

Badanie empiryczne zostało przeprowadzone wśród banków komercyjnych i oddziałów instytucji kredytowych działających w polskim sektorze bankowym. Przebadano stan według danych za lata 1998- 2008, co podyktowane zostało

---

przejęcie. Szerzej m.in. W. L. Jaworski, *Bankowość. Podstawowe założenia*, Poltext, Warszawa, 2001, s. 68; J. K. Solarz, *Konsolidowanie się systemów bankowych*, Fundacja Edukacji i Badań Naukowych, Warszawa 1993, s. 1; K. Stępień, *Konsolidacja a efektywność banków w Polsce*. Wydanie I, Wydawnictwa Fachowe CeDeWu.pl, Warszawa 2004, s. 31; P. A. Gaughan, *Mergers, acquisitions and corporate restructurings*, John Wiley & Sons Inc., 1999, s.7.

¹⁴ W literaturze pojawiły się nieliczne opracowania dotyczące analizy zależności koncentracji sektora bankowego i aktywności gospodarczej m.in. T. Beck, A. Demirguc- Kunt, R. Levine, *Bank Concentration and Crises*, Policy Research Working paper 3041, Washington, 2003.

dostępnością wiarygodnych danych informacji statystycznych i finansowych¹⁵. Dane dotyczące sektora bankowego pochodzą z podawanych do publicznej wiadomości raportów i analiz Komisji Nadzoru Finansowego, Narodowego Banku Polskiego. Informacje dotyczące aktywności gospodarczej pochodzą z danych publikowanych przez Główny Urząd Statystyczny.

W ramach badania sektora bankowego dokonano oceny i analizę informacji dotyczących koncentracji i efektywności sektora bankowego. Obliczono i przeanalizowano wskaźniki koncentracji pięciu, dziesięciu i piętnastu największych pod względem aktywów podmiotów w sektorze bankowym¹⁶. Szczegółowe wyniki obliczonych wskaźników WK(5), WK(10) i WK(15) zaprezentowane zostały w tabeli 1.

Tabela 1. Wskaźniki koncentracji działalności polskiego sektora bankowego WK5, WK10, WK15 w latach 1998- 2008.

Analizowane wskaźniki	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
WK5	42,8	47,7	46,7	51,0	53,6	52,3	50,2	48,6	46,5	46,6	44,6
WK10	62,3	67,7	66,9	74,1	76,8	74,5	69,3	71,8	66,7	64,5	62,5
WK15	75,1	79,0	78,9	81,9	82,7	81,1	80,0	78,2	76,6	73,9	73,2

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych KNB, NBP.

Analizowane wskaźniki koncentracji działalności sektora bankowego są wysokie. Udział pięciu największych względem sumy bilansowej banków w ogólnej wysokości sumy bilansowej kształtowała się w przedziale 42,8% do 53,6%. Najniższy poziom WK(5) zanotowano w pierwszym roku analizy, lecz poziom ten nie różnił się

¹⁵ Przewidziane są badania także kolejnych lat.

¹⁶ Wskaźniki koncentracji dla n podmiotów ukazuje udział n największych, wedle przyjętego kryterium porządkowania, przedsiębiorstw w łącznej wartości cechy w branży. Jest równy wartościom rzędnych kolejnych wybranych punktów tworzących krzywą koncentracji. Najczęściej przyjmowanymi w badaniach empirycznych sektora bankowego wartościami parametru n są liczby: 3, 4, 5, 8, 10 i 15 w przypadku badania koncentracji w branży oraz liczby: 50, 100, 200 w sytuacji pomiaru koncentracji wytwórczości w całej gospodarce.

Wskaźnik koncentracji dla n podmiotów jest obliczany zgodnie z formułą.

$$WK(n) = \sum_{i=1}^n u_i$$

gdzie WK(n) oznacza wskaźnik koncentracji dla podmiotów o rangach od 1 do n.

Zaletami wskaźnika koncentracji dla n podmiotów jest prostota miary oraz stosunkowa mała wrażliwość na zmiany liczby podmiotów, a przez to zwiększona porównywalność otrzymanych rezultatów dla różnych momentów w czasie. Podstawowymi wadami są nieuwzględnienie w jej konstrukcji informacji o liczbie podmiotów tworzących badaną zbiorowość, pominięcie o udziałach podmiotów z rangami od n+1 do n i abstrahowanie od nierównomierności rozłożenia cechy u n największych podmiotów. Wskaźnik koncentracji dla n podmiotów daje możliwość manipulowania danymi poprzez odpowiedni dobór parametru n. K. Jackowicz, O. Kowalewski, Koncentracja działalności sektora bankowego w Polsce w latach 1994- 2000, [@:] <http://nbp.pl>, s. 4- 19. Por. także K. Jackowicz, O. Kowalewski, Dekompozycja miar koncentracji i dywersyfikacji działalności. Przypadek polskich banków komercyjnych, Bank i Kredyt, NBP, Warszawa, maj 2007, s. 36-52.

znacząco od wartości WK(5) z początku analizy. Różnica pomiędzy pierwszym, a ostatnim rokiem analizy wyniosła + 1,8%. W analizowanym okresie wyróżnić można jeden punkt zwrotny- rok 2002. Po roku 2002 wskaźniki koncentracji WK(5) zaczęły spadać. Analogicznych spostrzeżeń można dokonać z analizy wysokości wskaźników koncentracji dla 10 i 15 największych banków.

Przyczyny takiego stanu rzeczy związane są z etapami rozwoju polskiego sektora bankowego. Okres do roku 2002 to w pierwszej fazie okres prywatyzacji banków państwowych. Dokonywano wówczas połączeń w drodze fuzji i przejęć banków w dobrej sytuacji ekonomicznej oraz konsolidację administracyjną. Poprzez fuzje i przejęcia banków zaczął tworzyć się silny system bankowy. Ważnym wydarzeniem było wprowadzenie nowego Prawa bankowego, w którym po raz pierwszy zamieszczono ujednolicone zasady połączeń banków¹⁷. Po etapie zasadniczej prywatyzacji banków komercyjnych w Polsce nastąpił okres, w którym nasiliły się transakcje połączeniowe z udziałem największych zarejestrowanych banków w Polsce, przede wszystkim tych banków które kontrolowane są przez inwestorów zagranicznych. Decyzje o połączeniach polskich banków komercyjnych podejmowane były zatem poza granicami kraju. Były one efektem zakupu dwóch lub więcej banków polskich przez tego samego inwestora strategicznego lub też łączenia się dwóch lub więcej banków zagranicznych, posiadających większościowe pakiety akcji w bankach w Polsce.

Rok 2002, dwa lata przed przystąpieniem Polski do Unii Europejskiej proces połączeń został zahamowany, konsolidacja zaczęła być stosowana dla osiągnięcia korzyści skali, uzyskania efektu synergii, czy uzyskania silniejszej pozycji rynkowej w skali całego kraju. Przejęcia następowały w celu uproszczenia struktur organizacyjnych bankowych grup kapitałowych, czy dla wyeliminowania konkurencji między podmiotami kontrolowanymi przez tego samego właściciela. Nastąpiło oddzielenie się znaczne pierwszych dziesięciu banków pod względem wartości sumy bilansowej od pozostałych podmiotów. W sektorze bankowym, w związku z przystąpieniem Polski do Unii Europejskiej pojawiło się także nowe zjawisko- pojawienie się oddziałów instytucji finansowych, co także miało wpływ na proces koncentracji działalności polskiego sektora bankowego.

Stan polskiego sektora bankowego został zanalizowany także na podstawie klasycznych mierników oceny sytuacji finansowej sektora wskaźnika ROA¹⁸(zwrot z aktywów), wskaźnika ROE¹⁹ (zwrot z kapitału własnego), współczynnika NIM²⁰ (marża odsetkowa). Tabela 2 w ujęciu syntetycznym prezentuje analizowane mierniki oceny sytuacji finansowej sektora bankowego.

¹⁷ Do ustawy Prawo bankowe z dnia 29 sierpnia 1997r., Dz. U. z 1997r. Nr 140, poz. 938 włączono przepisy Ustawy o łączeniu i grupowaniu niektórych banków w formie spółek akcyjnych z dnia 14 czerwca 1996r., Dz. U. z 1996 Nr 90, poz. 406 rozszerzając ich zastosowanie na wszystkie banki komercyjne w Polsce.

¹⁸ Liczony jako relacja wyniku finansowego netto do wielkości aktywów wyrażona w procentach.

¹⁹ Liczony jako relacja wyniku finansowego netto do wielkości kapitału własnego wyrażona w procentach.

²⁰ Współczynnik marży odsetkowej mierzony wynikiem działalności odsetkowej do aktywów ogółem.

Tabela 1. Zestawienie mierników oceny sytuacji finansowej polskiego sektora bankowego w latach 1998-2008.

Analizowane wskaźniki	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
NIM	4,7	4,0	4,0	3,5	3,3	3,0	3,1	3,1	3,3	3,1	3,4
ROA	0,7	0,9	1,1	1,0	0,5	2,5	1,4	1,7	1,7	1,7	1,6
ROE	9,2	12,9	14,5	12,8	5,2	5,9	17,1	21	22,2	22,2	21,2

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych KNB, NBP.

Mierniki oceny sytuacji finansowej wskazują na rok 2002, jako rok kluczowy także dla oceny sytuacji finansowej sektora. Jest to konsekwencją rozwoju sektora bankowego w analizowanych latach. Wskaźniki ROA i ROE dowodzą, że w sektorze bankowym nastąpił wzrost rentowności zarówno kapitału i aktywów na przestrzeni analizowanego okresu. Rok 2002 charakteryzował się spadkiem wskaźników rentowności. Współczynnik marży odsetkowej NIM wykazywał wartości dodatnie ok. 3% i w analizowanym okresie widać nieznaczny trend spadkowy.

Analiza informacji dotyczących aktywności gospodarczej została dokonana w oparciu o wskaźnik dynamiki PKB (ceny stałe)²¹ oraz stopę bezrobocia²². W tabeli 3 zaprezentowano analizowane wielkości.

Tabela 3. Wskaźniki aktywności gospodarczej Polski w latach 1998-2008.

Analizowane wskaźniki	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Δ PKB	105,0	104,5	104,3	101,2	101,4	103,9	105,3	103,6	106,2	106,8	105,0
Stopa bezrobocia	14,9	15,0	15,1	17,5	18,0	20,0	19,0	17,6	14,8	11,2	9,5

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Analiza informacji zawartych w tabeli 3 doprowadziła do następujących wniosków. Lata 1998-2002 to okres spadku dynamiki PKB, czyli okres spadku i kryzysu gospodarczego, natomiast lata 2003-2007 to okresy wzrostowe w polskiej gospodarce. W roku 2008 zgodnie z oczekiwaniami związanymi z następstwami kryzysu globalnego nastąpił w gospodarce polskiej spadek dynamiki PKB. Przebieg wysokości stopy bezrobocia jest odwrotny, lecz z uwagi na charakter antycykliczny zmiennej interpretacja jest identyczna.

Na podstawie powyższych badań dokonano następujących wniosków:

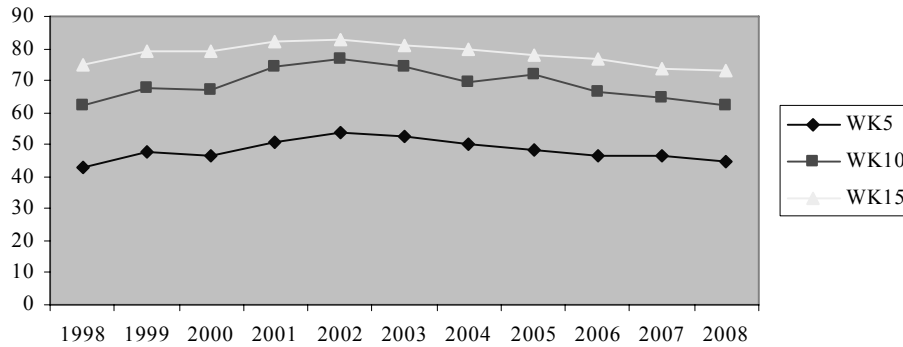
1. Polski sektor bankowy w analizowanym okresie jest sektorem skoncentrowanym i stabilnym- koncentracja aktywów pięciu, dziesięciu i piętnastu największych banków w sektorze jest wysoka i nie ulegała znacznym wahaniom.
2. Polski sektor bankowy to sektor sprawny biorąc pod uwagę aktywa, kapitał oraz marżę odsetkową.
3. Stan polskiego sektora bankowego wyrażony wskaźnikami koncentracji oraz wskaźnikami efektywności reaguje na zmiany w poziomie aktywności gospodarczej w

²¹ Wskaźniki dynamiki obliczono w warunkach porównywalnych, zgodnie z metodologią Głównego Urzędu Statystycznego.

²² Stopę bezrobocia obliczono jako udział bezrobotnych w liczbie ludności aktywnej zawodowo.

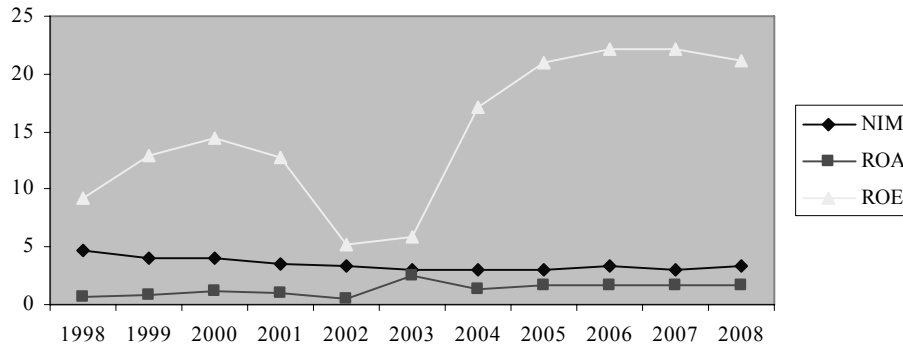
skali całej gospodarki narodowej. Analizując stan sektora bankowego, jego działanie oraz poziom aktywności gospodarczej Polski dało się zauważyć sytuację, że w fazach spadkowych wskaźniki koncentracji generalnie rosły, natomiast rozkwitowi gospodarki towarzyszyło zjawisko odwrotne.

Dla lepszej prezentacji przedstawionych wniosków poniżej zilustrowano graficznie analizowane informacje.

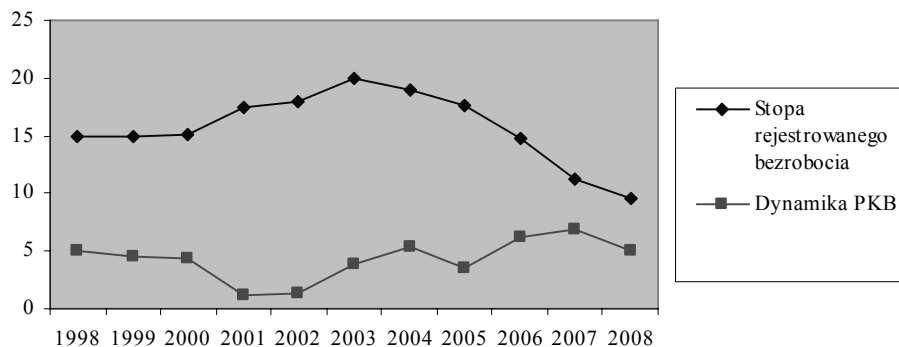
Wykres 1. Wskaźniki koncentracji sektora bankowego WK5, WK10, WK15 w Polsce w latach 1998-2008.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych KNB, GUS oraz NBP.

Wykres 2. Wskaźniki efektywności sektora bankowego NIM, ROE, ROA w Polsce w latach 1998-2008.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych KNB, GUS oraz NBP.

Wykres 3. Wskaźniki aktywności gospodarczej dla Polski w latach 1998- 2008.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych KNB, GUS oraz NBP.

Wykresy 1, 2 i 3 wyraźnie i obrazowo ukazują wykryte wyżej prawidłowości. Jednakże zjawiska te wymagają głębszej analizy.

Badanie empiryczne objęło także analizę korelacji pomiędzy wskaźnikami określającymi stan sektora bankowego, a wskaźnikami określającymi stan aktywności gospodarczej Polski w latach 1998- 2008. W tabeli 4 zaprezentowano obliczone wskaźniki korelacji pomiędzy wybranymi parami wskaźników.

Tabela 4. Współczynniki korelacji pomiędzy poszczególnymi parami wskaźników.

	WK5	WK10	WK15	NIM	ROA	ROE
PKB	-0,65951	-0,78181	-0,77209	0,016336	0,405597	0,614559
bezrobocie	0,751428	0,805223	0,866029	-0,21997	0,040015	-0,58058

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych KNF, GUS oraz NBP.

Wskaźniki korelacji pomiędzy wskaźnikami koncentracji, a wskaźnikami określającymi stan koniunktury w Polsce w latach 1998- 2008 są wysokie. Co mogłoby wskazywać, że polityka państwa w zakresie zmian strukturalnych systemu finansowego, była spójna z polityką gospodarczą. Najwyższe wskaźniki korelacji osiągają pary Δ PKB, stopa bezrobocia z miarami o najwyższym udziale aktywów WK(15), im mniejsza liczba podmiotów tym słabsza zależność. Inaczej przedstawia się sytuacja ze wskaźnikami oceny sytuacji finansowej sektora bankowego, relatywnie wysokie wskaźniki korelacji charakteryzują pary miar Δ PKB, stopa bezrobocia, a wskaźnikiem ROE. Z uwagi na konstrukcję wskaźnika oraz strategię banków polegającą na umocnieniu swojej sytuacji kapitałowej, stan ten wydaje się w wytłumaczony. Relatywnie niewielka zależność korelacji charakteryzuje pozostałe pary wskaźników Δ PKB, stopa bezrobocia i ROA, NIM. Analiza korelacji pozwoliła, na formułowanie wstępnego wniosku o istnieniu zależności pomiędzy wskaźnikami określającymi stan rozwoju sektora bankowego tj. WK5, WK10, WK15, z wskaźnikami określającymi stan gospodarki tj. Δ PKB, stopą bezrobocia. Jednakże wniosek ten wymaga rozszerzenia i pogłębionej analizy, co autorzy przewidują w przyszłości.

4. Podsumowanie

Polska gospodarka na tle krajów europejskich obecny kryzys gospodarczy odczuwa relatywnie łagodnie, rok 2008 został zakończony dodatnim przyrostem PKB. W świetle powyższego, interesującym wydaje się pytanie dlaczego kryzys gospodarczy w Polsce odczuwany jest z niewielką intensywnością, dlaczego w krajach o lepszym poziomie rozwoju gospodarczego spadek koniunktury jest większy. Wynikiem podjętej próby odpowiedzi jest zaprezentowane badanie.

Badanie empiryczne wykazało związek pomiędzy strukturą sektora bankowego, miernikami oceny sytuacji finansowej sektora bankowego i aktywnością gospodarczą wyrażoną przez Δ PKB i stopę bezrobocia. Wyniki badania są jedynie wstępną diagnozą i analizą zjawiska. W dalszej kolejności są przewidziane pogłębione analizy problemu.

Literatura

1. Dylematy integracji rynku finansowego, pod red. L. Pawłowicza, Ośrodek Doradztwa i Doskonalenia Kadr Sp. z o.o., Gdańsk 2007, s. 11.
2. <http://www.nbp.pl> z dnia 30.04.2010r.
3. <http://www.stat.gov.pl> z dnia 30.04.2010r.
4. E. Kwella, Teoria makroekonomii. Zarys wykładu. Wydanie drugie poprawione i uzupełnione, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 1996.
5. Międzynarodowe bankructwa i afery bankowe, pod red. P. Masiukiewicza, Oficyna Wydawnicza SGH, Warszawa 2009.
6. R. Milewski, Elementarne zagadnienia ekonomii, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2003.
7. Raport o sytuacji banków w 2007 roku, Urząd Komisji Nadzoru Finansowego, Warszawa 2008
8. Raport o sytuacji banków w 2008 roku, Urząd Komisji Nadzoru Finansowego, Warszawa 2009
9. Sytuacja finansowa banków w 1999r. Synteza, GINB, NBP, Warszawa, kwiecień 2000r.
10. Sytuacja finansowa banków w 2000r. Synteza, GINB, NBP, Warszawa, kwiecień 2001r.
11. Sytuacja finansowa banków w 2001r. Synteza, GINB, NBP, Warszawa, maj 2002r.
12. Sytuacja finansowa banków w 2002r. Synteza, Warszawa, maj 2003r.
13. Sytuacja finansowa banków w 2003r. Synteza, Warszawa, maj 2004r.
14. Sytuacja finansowa banków w 2004r. Synteza, Warszawa, maj 2005r.
15. Sytuacja finansowa banków w 2005r. Synteza, Warszawa, maj 2006r.
16. Sytuacja finansowa banków w 2006r. Synteza, Warszawa, czerwiec 2007r.
17. Ustawa z dn. 31 stycznia 1989r. o Narodowym Banku Polskim, Dz. U. Nr 4 poz. 22.
18. Ustawa z dn. 29 sierpnia 1997r. Prawo Bankowe, Dz. U. Nr 140, poz. 939.

Summary

The current crisis of the global economy revealed imperfections of functioning of global markets. Significant level of the economic integration, they caused strong international interdependences transferring disturbances of the around one market in one country to remaining markets of world, contributing to disorders of functioning of all national economies. It is a problem important and essential for the smooth running of the world economy determining processes of early predicting contingencies of the global economy. Authors are showing the preliminary empirical examination of the state of the economy within the scope of analysis and the state of the banking sector based on recent experiences of the Polish economy.

Informacje o autorach

Prof. dr hab. Stanisław Piocha

Politechnika Koszalińska

mgr Kamila Radlińska

Politechnika Koszalińska

e-mail: kamila.radlinska@tu.koszalin.pl